

Obiter dictum a jeho místo a funkce v českém právním systému

LUKÁŠ BOHÁČEK*

The relevance and effects of obiter dicta statements in the Czech legal system

Summary: This article examines the part of judicial decision grounds known as obiter dictum. As this notion is inherent to legal systems applying the doctrine of precedent, the article considers whether it has any relevance in the Czech Republic. It addresses and compares the meaning and effects of obiter dicta in England and Wales and the Czech Republic and points to the existence of additional and specific importance attributed to them in the Czech legal system. Consequently, the article assesses whether it is appropriate to write obiter dicta statements in Czech judicial decisions and whether their use in the Czech legal system is relevant and justified.

Keywords: Judicial decision, case law, precedent, judicial reasoning, obiter dictum, ratio decidendi, Czech legal system, common law

Český právní systém si osvojil rozlišování mezi různými částmi odůvodnění soudního rozhodnutí a převzal související termín *obiter dictum*. Tak je označována ta část odůvodnění, která byla v soudním rozhodnutí uvedena „nad rámec“ nosných důvodů, nespočívá na ní tedy výrok daného rozhodnutí.¹ Nedošlo však k převzetí doktríny precedentu, jež je v zemích angloamerické (dále *common law*) právní tradice příčinou takového rozlišování. Pro správné uplatnění doktríny precedentu je totiž v těchto právních systémech nezbytně důležité odlišit, jaká část soudního rozhodnutí vytváří závazné právní pravidlo či princip (*ratio decidendi*) a jaká je pouhé *obiter dictum*, jež tuto kvalitu a důsledek postrádá.

Převzetí uvedené terminologie do České republiky tudíž vyvolává řadu otázek, zejména pokud jde o význam *obiter dicti* českých soudních rozhodnutí, vhodnost záměrného obsažení pasáží, jež jdou nad rámec nutného, v rámci odůvodnění rozhodnutí či vůbec místo a důvod existence tohoto institutu v českém právním systému, v němž se doktrína precedentu neuplatňuje.

Tyto otázky jsou v našem prostředí diskutovány jen ve velmi omezené míře, přičemž jejich ucelené zpracování chybí. Cílem článku je pokusit se tuto mezeru zaplnit a zodpovědět následující výzkumnou otázku: jakou

funkci *obiter dictum* v kontextu českého právního systému plní, resp. zda (a jaké) má tento institut v českém právním systému místo a opodstatnění.

Článek v první části posuzuje význam *obiter dicti* českých soudních rozhodnutí, a to v komparaci k právnímu systému Anglie a Walesu (dále zjednodušeně „Anglie“), ve kterém se doktrína precedentu široce uplatňuje. Jelikož bývá *obiter dictum* v české praxi záměrně využíváno k uvedení určitých (a často neprávních) informací v soudním rozhodnutí, článek v druhé části následně zvažuje, zda je vhodné vyjádření, jež jdou nad rámec nutného, v odůvodnění českých rozhodnutí uvádět. Tato otázka je přitom v českém kontextu nanejvýš aktuální. Tak například Ústavní soud (dále „ÚS“) v roce 2018 odsoudil praxi uvádění *obiter dictorum*, jimiž je v jinak procesních rozhodnutích řešeno meritum věci;² ve svém usnesení ve věci ústavnosti vyhlášení nouzového stavu z roku 2021 se nicméně přesně tohoto prohřešku sám dopustil.³ V poslední části poté článek konečně vyhodnocuje, zda má – s ohledem na získané poznatky – *obiter dictum* v českém právním systému své místo a opodstatnění.

Předložen je argument, že rovněž v České republice vyvstávají otázky, jakou mají vyjádření, jež jsou v rozhodnutí uvedena nad

* Autor působí jako interní doktorand na katedře mezinárodního a evropského práva PF MU, Brno. E-mail: lukbohacek@gmail.com. Článek přebírá stěžejní části diplomové práce autora, BOHÁČEK, L. *Obiter dictum* [online]. Brno 2019. Dostupné na <<https://is.muni.cz/th/t748x/>>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Vojtěch Šimíček.

¹ HANUŠ, L. K míře závaznosti soudní judikatury. *Právní rozhledy*, 2007, roč. 15, č. 16, str. 758–759; KÜHN, Z. O velkých senátech a judikatorních odklonech vysokých soudů. *Právní rozhledy*, 2013, roč. 21, č. 2, str. 40; z judikatury viz např. náleží ÚS ze dne 16. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 1795/16, bod 16.

² Usnesení ÚS ze dne 3. 1. 2018, sp. zn. Pl. ÚS 46/17, bod 11.

³ Usnesení ÚS ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 12/21, bod 22.

rámec nutného, povahu, význam, či zda – a případně kdy – je vhodné a oprávněné jejich uvedení v odůvodnění soudního rozhodnutí. Tyto otázky *obiter dictum* v České republice zastřešuje, poskytuje jim terminologické pojmenování a umožňuje na ně reagovat, a jako takové zde má i své místo. Samotná *obiter dicta* soudních rozhodnutí mají v českém kontextu navíc svůj specifický význam a potenciál. Kromě argumentačního významu takových právních názorů totiž – s ohledem na svoje širší chápání v české praxi – umožňují soudům v rámci odůvodnění rozhodnutí reagovat na celou řadu dalších skutečností (např. projevit soucit či rozhodnutí „osvěžit“ vtipem). Záměrné uvedení *obiter dicti* v soudním rozhodnutí nicméně není v některých případech z rozličných důvodů vhodné.

Obiter dictum a jeho význam

V rámci odůvodnění českých soudních rozhodnutí bývá rozlišováno mezi částí nosnou – nosným odůvodněním, resp. nosnými důvody – a částí nazývanou *obiter dictum*. Vymezení *obiter dicti* jako specifické části soudního rozhodnutí má nicméně svůj původ a příčinu v doktríně precedentu, jež se v České republice neuplatňuje. To vyvolává otázku, jakou má tato část českých rozhodnutí význam a jestli je nutné ji v rámci odůvodnění vůbec odlišovat.

Význam obiter dicti v systémech common law

Pro správnou práci se soudními rozhodnutími v zemích *common law* je nezbytně důležité odlišit formálně závaznou část předchozího rozhodnutí – *rationem decidendi* – od dalších právních názorů soudu, které tuto kvalitu postrádají a jimž je přiznáván význam pouze v rovině přesvědčivosti – *obiter dicti*.⁴ Tato míra přesvědčivosti sice může být různé intenzity, o formálně závazný element postavený naroveň *rationi decidendi* se však nejedná. Soud rozhodující následný případ proto není nikdy striktně formálně vázán rozhodnout podle dřívějšího *obiter dicti*.⁵ Oproti *rationi decidendi* je tedy význam *obiter dicti* nižší.

Přesto nejsou *obiter dicta* soudů v Anglii a Walesu ignorována. Tato část rozhodnutí, ačkoliv je pouze přesvědčivá, totiž svůj význam má. Předně je třeba uvést, že anglické soudy by měly zohlednit veškeré právní názory, které jsou uvedeny v příslušné sbírce soudních rozhodnutí. Zohledněny a věcně vypořádány tak mají být i názory a vyjádření, jež jsou svojí povahou *obiter dicta*. Tyto názory sice nemusí být nutně v rozhodnutí následovány tak jako *ratio decidendi*, pokud však nejsou, měl by soud uvést alespoň důvod ospravedlňující jeho odlišný právní závěr.⁶

Obiter dictum rozhodnutí může mít navíc značný význam pro účastníky řízení. Odkaz na názor soudu z dřívějšího rozhodnutí v rámci argumentace před soudem totiž může značně argumentaci posílit. Argumentace *obiter dicto* je sice slabší než argumentace *ratione decidendi* relevantního rozhodnutí,⁷ přesto argument posiluje, neboť „působí proti protichůdným názorům“.⁸ Čím přesvědčivější *obiter dictum* bude v argumentaci užito, tím silnější bude i samotný argument. To platí zejména pro argumentaci *obiter dicto* rozhodnutí vrcholných soudů. Jak totiž ukazuje praxe, anglické soudy se často s názory zejména vrcholných soudů v podobě *obiter dictorum* ztotožní, tudíž je respektují a ve svých rozhodnutích následují.⁹

Anglické soudy navíc v praxi často nerozlišují, jestli právní názor obsažený v dřívějším rozhodnutí, na který odkazují a který citují, tvoří *rationem decidendi*, či představuje *obiter dictum*. Běžně tak svůj závěr odůvodňují prostým odkazem na dřívější rozhodnutí bez ohledu na to, zda se jedná o *rationem decidendi* či nikoliv.¹⁰ S tím souvisí i značné množství empirických studií, podle kterých angličtí soudci v praxi rozhodují často na základě zcela odlišných faktorů, než je doktrína precedentu. Jako příklad lze uvést výzkum rozhodovací praxe Sněmovny lordů (*House of Lords*), jež dospěl k závěru, že mnohdy hrají při soudním rozhodování s těžší roli osobní zájmy a motivace jednotlivých soudců.¹¹ Jedna ze studií navíc zjistila, že různá kolegia stejného soudu často z důvodu rozdílných přístupů rozhodují obdobně

⁴ MACCORMICK, N. Why Cases have Rationes and what these are. In: Goldstein, L. (ed.) *Precedent in Law*, New York 1987, str. 157.

⁵ Blíže viz BOHÁČEK, L. *Obiter dictum* [online]. Brno 2019. Dostupné na <<https://is.muni.cz/th/t748x/>>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Vojtěch Šimíček, str. 47–48.

⁶ HARRIS, J. W. *Legal Philosophies*. United Kingdom 1980, str. 161.

⁷ V případě přílehavé argumentace *ratione decidendi* má totiž soud obecně povinnost precedent automaticky aplikovat, tj. aniž by jeho správnost podrobil vlastnímu bližšímu zkoumání a posouzení.

⁸ LUND, A. P. The Binding Force of Precedent. In: Maccormick, D. N. – Summers, R. S. (eds.). *Interpreting Precedents: A Comparative Study*, Vermont 1997, str. 469–470.

⁹ VONG, D. Binding precedent and English judicial law-making. *Jura Falconis*, 1984, Vol. 23, No. 3, str. 336.

¹⁰ COWNIE, F. – BRADNEY A. – BURTON, M. *English Legal System in Context*. 6th ed., New York 2013, str. 91, 97.

¹¹ MURPHY, W. – RAWLINGS, R. After the Ancien Regime: The Writing of Judgements in the House of Lords 1979/1980 (Part I). *Modern Law Review*, 1981, Vol. 44, No. 1, str. 617–626; jakož i pod stejným názvem (Part II). *Modern Law Review*, 1982, Vol. 45, No. 1, např. str. 44.

případy odlišně.¹² Právě *obiter dictum* přitom může být faktorem, jenž může soudce přesvědčit, aby se vyhnul aplikaci jinak platného precedentu.

Obiter dictum konečně působí na rozvoj práva a může vést k přehodnocení platného precedentu. Existují tak případy, kdy se vyjádření v podobě *obiter dicti* ukázalo být významnější než *ratio decidendi* daného rozhodnutí. Příkladem lze uvést rozhodnutí ve věci *Donoghue v. Stevenson*,¹³ obsahující *obiter dicta*, jež fakticky položila základy právního odvětví „law of negligence“.¹⁴

Východiska pro posouzení významu v České republice

V České republice se doktrína precedentu neuplatňuje. Práce se soudními rozhodnutími má jiná východiska, což se projevuje rovněž v rovině významu, který je soudním rozhodnutím přikládán. Význam *obiter dicti* v České republice a otázku možné závaznosti právních názorů vyslovených jako *obiter dictum* je tudíž nutné posoudit ve specifickém českém kontextu.

V tomto směru lze stručně uvést, že v českém právním systému je rozlišována 1) závaznost vykonatelných rozhodnutí ÚS plynoucí z čl. 89 odst. 2 Ústavy („obecná závaznost“), 2) normativní závaznost ustálené judikatury, jež vychází z ústavních principů předvídatelnosti soudního rozhodování a legitimního očekávání jednotného rozhodování, jež jsou vlastní zásadám právního státu, a 3) závaznost v individuální kauze (kasační závaznost v rámci jedné a té samé věci a závaznost pro adresáty rozhodnutí jakožto vlastnost právní moci).¹⁵

Obiter dictum v kontextu obecné a normativní závaznosti

K otázce závaznosti vyjádření uvedených v soudním rozhodnutí jako *obiter dictum* se vyjádřil ÚS ve věci Melčák. Uvedl v něm:

„Demokratická konstitucionalistika se [...] shoduje na názoru, dle něhož je rozlišení významu *ratio decidendi* a *obiter dicti* pro závaznost precedentu relevantní: „napsaný názor precedenčního soudu není závazný celý, závazný je toliko důvod jeho rozhodnutí, *ratio decidendi*“.¹⁶

Je nicméně otázkou, nakolik se v tomto kontextu ÚS vyjadřoval k závaznosti obecné či normativní. Samotné vyjádření ÚS hovořící o „precedentu“ a podporující tento argument odkazem na anglickou a americkou právní doktrínu¹⁷ není nejšťastnější, neboť nebere dostatečný zřetel na odlišnosti práce se soudními rozhodnutími a jejich význam v České republice a v systémech zemí *common law*.

Pokud by se předmětné vyjádření ÚS týkalo pouze závaznosti obecné, lze s ním souhlasit. Obecná závaznost vyžadovaná přímo Ústavou není v porovnání s precedenčními účinky v systému *common law* nutně omezena skutkovým stavem případu,¹⁸ a dá se proto říci, že je širší, neboť zavazuje „všechny orgány a osoby“.¹⁹ Z nálezů ÚS při kontrole norem je takto závazný jak výrok, tak jeho nosné odůvodnění.²⁰ To z důvodu, že v případě zrušujícího nálezu je napadený předpis zrušen s účinky vůči všem (tj. obecně závazný výrok), v případě vyjádření ústavně konformní interpretace ÚS (tj. obecně závazné nosné důvody) musí být tato nutně obecně (všemi orgány a osobami) respektována, neboť jinak by byl dosažený stav protiústavní. S ohledem na takový význam této závaznosti se proto jeví vhodné ji *obiter dicto* nepřiznat. V opačném případě by totiž *ad absurdum* existovalo riziko, že by byly ve smyslu uvedené ústavní díkce závazné pro „všechny orgány a osoby“ i zcela nesouvisející vyjádření a postřehy ÚS učiněné v řízení o kontrole norem.

Situace je však odlišná v případě normativní závaznosti, u níž by vzhledem k argumentaci *common law* doktrínou bylo uvedené vyjádření ÚS nepřesvědčivé. Normativní účinky judikatury v České republice vyžadují,

¹² Konkrétně „Family Division“ a „Chancery Division“ na Vrchním soudě pro Anglii a Wales (High Court), kdy obě tato kolegia vykonávají soudní pravomoc v dědických věcech, viz COWNIE, F. – BRADNEY, A. Divided Justice, Different Voices: Inheritance and Family provision. *Legal Studies*, 2003, Vol. 23, No. 4, str. 566 a násl.

¹³ Rozsudek Sněmovny lordů (House of Lords) ve věci *Donoghue v. Stevenson*, sp. zn. [1932] A.C. 562, řešící jako *obiter dictum* otázku odpovědnosti za nalezeného šneka v lahvi od piva (servírované v restauraci).

¹⁴ GILLIPSIE, A. *The English Legal System*. 4th ed., Oxford 2013, str. 71.

¹⁵ Podrobně k významu soudních rozhodnutí v České republice viz KÜHN, Z. Role judikatury v českém právu. In: Bobek, M. – Kühn, Z. a kol. *Judikatura a právní argumentace*. 2. vyd., Praha 2013, str. 101–146.

¹⁶ Nález ÚS ze dne 10. 9. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 27/09, část IV.

¹⁷ *Ibid.*, tam obsažená poznámka pod čarou č. 4.

¹⁸ Např. v řízení o abstraktní kontrole norem ostatně skutkový stav případu ani není. Skutkovým kontextem jsou nicméně omezeny normativní účinky ustálené judikatury ÚS (stejně jako judikatury ostatních soudů).

¹⁹ Čl. 89 odst. 2 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

²⁰ LANGÁŠEK, T. Komentář k čl. 89 Ústavy ČR. In: Rychetský, P. a kol. *Ústava České republiky. Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky. Komentář*, Praha 2015, str. 940; dále například nález ÚS ze dne 28. 1. 2004, sp. zn. Pl. ÚS 41/02, či nález ÚS ze dne 26. 3. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 48/95.

aby byla ustálená judikatura při rozhodování reflektována, nikoliv však automaticky následována.²¹ Tyto účinky tak jsou oproti precedenčním účinkům v systému *common law* slabší a podobají se spíše nutnosti zohlednit při rozhodování názory uveřejněné v příslušné sbírce rozhodnutí, tedy v kontextu *common law* i názory v podobě *obiter dicti*, a v případě odlišného právního názoru tento dostatečně zdůvodnit.

K normativní závaznosti se vyjádřil L. Hanuš, podle kterého mohou normativní účinky judikatury vyvolávat jen nosné důvody soudních rozhodnutí, nikoliv tedy *obiter dictum*.²² Chybí však zdůvodnění, proč by *obiter dictum* nemohlo tyto účinky vyvolávat. Lze uvést, že někdy se pro určitou „bagatelizaci“ názorů vyslovených jako *obiter dictum* uvádí, že tyto nemusí být soudem vždy dostatečně posouzené a vyargumentované.²³ Může se tak později ukázat, že takto vyjádřený právní názor nebyl přiléhavý.²⁴ Proti tomuto argumentu však lze namítnout, že nedostatečně a nepřesvědčivě vyargumentované mohou být i samotné nosné důvody rozhodnutí.

Důvodem, proč *obiter dictum* stejné normativní účinky jako nosné důvody vyvolávat nebude, je tedy spíše fakt, že normativní účinky vyvolává v českém chápání v zásadě pouze „ustálená“, tedy v čase se opakující judikatura ve skutkově obdobných případech.²⁵ Tato podmínka se jeví vzhledem k určité nahodilosti a nadbytečnosti *obiter dicti* pro samotný výrok rozhodnutí²⁶ obtížně splnitelná. Důsledkem tudíž je, že ne každé existující *obiter dictum* musí být v České republice rozhodujícím soudem nutně reflektováno a jeho nenásledování zdůvodněno.

„Kvazinormativní“ účinky?

Jiná je však situace v případě, kdy bude právní názor v podobě *obiter dicti* užit v argumentaci před soudem, neboť v takovém případě je nutné se s touto argumentací vypořádat. I v České republice má totiž *obiter dictum* bezesporu argumentační význam. Podobně

jako v systému *common law* totiž posiluje argument ve prospěch správnosti určitého způsobu vyřešení konkrétní právní otázky. V kontextu českého právního řádu nicméně není účelem vytvoření do budoucna nového právního pravidla, nýbrž výklad (či v přípustném rozsahu dotvoření²⁷) určité existující právní normy. Argumentační síla přitom bude záviset zejména na přesvědčivosti daného *obiter dicti* a jeho přiléhavosti na posuzovaný případ. V obecné rovině (nikoliv však nezbytně vždy) ale bude taková argumentace, s ohledem na nedostatečnou svázanost s posuzovanou věcí, zřejmě slabší než argumentace nosnými důvody rozhodnutí.²⁸

Argumentační význam *obiter dicti* dále posiluje skutečnost, že stejně jako v systému *common law* se některá vyjádření českých soudů uvedená původně jako *obiter dicta* stala v dalších rozhodnutích nosnými důvody. Příkladem lze uvést právní úvahy Nejvyššího správního soudu (dále „NSS“) uvedené v rozsudku ve věci *Křišťálová noc I* a týkající se možnosti správního orgánu zakázat shromáždění na základě skutečného účelu jeho konání (a nikoliv účelu oznámeného).²⁹ Tyto názory, na nichž nespočíval výrok daného rozhodnutí, totiž byly NSS jako nosné důvody potvrzeny a dále rozvinuty v následné věci *Křišťálová noc II*.³⁰

I v České republice lze navíc nalézt případy, kdy je názor vyjádřený v podobě *obiter dicti* považován za významnější než nosné důvody daného rozhodnutí. Jako příklad může posloužit konkursní nález vyjadřující se nad rámec nosných důvodů k postavení lidskoprávních smluv v českém právním řádu.³¹ S ohledem na význam přikládáný tomuto *obiter dicto* je v praxi nepředstavitelné, aby tento široce známý závěr ÚS, ač vyjádřený pouze jako *obiter dictum*, nebyl soudy při jejich rozhodování reflektován a následován. Na druhou stranu však, jak upozornil ÚS, nelze ani následovat *obiter dictum* izolovaně, tedy bez ohledu na ostatní rozhodné skutkové okolnosti případu a z nich plynoucí právní závěry.³²

²¹ Srov. např. nález ÚS ze dne 17. 7. 2007, sp. zn. IV. ÚS 451/05, či rozsudek NS ze dne 14. 6. 2012, sp. zn. 30 Cdo 1042/2012.

²² HANUŠ, c. d., str. 578–579; dále např. rozsudek NS ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011.

²³ KÜHN, O velkých senátech a judikatorních odklonech vysokých soudů, str. 40.

²⁴ Jako příklad, kdy se tak stalo, viz např. rozsudek NS ze dne 12. 11. 2014, sp. zn. 31 Cdo 3931/2013.

²⁵ Viz např. HANUŠ, c. d., str. 578; ačkoli § 13 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, naznačuje, že normativní účinky může vyvolat i jediné rozhodnutí, takový výklad by byl v rozporu s ústavními východisky. Důvodné očekávání může vyvolávat pouze ustálená judikatura, bližze viz LAVICKÝ, P. Komentář k § 13. In: Lavický P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*, Praha 2014, str. 116.

²⁶ Např. KÜHN, Z. O velkých senátech a judikatorních odklonech vysokých soudů, str. 40.

²⁷ Bližší ke způsobům soudcovského dotváření práva a jeho limitům viz např. VEČEŘA, M. – HURDÍK, J. – HAPLA, M. a kol. *Nové trendy v soudcovské tvorbě práva*. Brno 2015, (zejm.) str. 29.

²⁸ Uvedené nepřímou vyplývá např. z rozsudku NSS ze dne 2. 6. 2005, č. j. 2 Afs 37/2005-82.

²⁹ Rozsudek NSS ze dne 5. 11. 2007, č. j. 8 As 51/2007-67.

³⁰ Rozsudek NSS ze dne 31. 8. 2009, č. j. 8 As 7-2008-116.

³¹ Nález ÚS ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01, část VII., překračující řešený případ (soulad zákona s LZPS).

³² Nález ÚS ze dne 16. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 1795/16, bod 20.

Odpověď na otázku normativní závaznosti *obiter dicti* v České republice tudíž není zcela jednoznačná. I když nebude takové vyjádření obecně považováno za stejně normativně závazné, jako jsou nosné důvody, s ohledem na jeho argumentační význam je žádoucí se s ním v některých případech vypořádat. Zdá se přitom vhodné doplnit, že by tak měl soud činit nejen tehdy, pokud je *obiter dicto* přímo užito v argumentaci, nýbrž i v situaci, kdy je *obiter dictum* rozhodujícím soudu známo a dopadá na posuzovaný případ, tj. je v daném případě relevantní. To bude připadat v úvahu zejména v situaci významných, obecně známých a publikovaných *obiter dictorum* zejména vrcholných soudů (viz např. zmíněné *obiter dicti* konkursního nálezu). V takovém případě totiž daný právní názor představuje pro soud relevantní a známý věcný argument. Dalo by se proto tvrdit, že v těchto případech může *obiter dictum* v rovině argumentace vyvolat jisté kvazinormativní účinky, vyžadující jeho zvažení a věcné vypořádání.

Právní názor představující *obiter dictum* by proto neměl být soudy odmítán pouze s odkazem na jeho „nezávaznou“ povahu. Soud by jej naopak měl jako existující argument zvažít a v případě odlišného názoru věcně vypořádat, tj. uvést přesvědčivé důvody, proč je toto předchozí *obiter dicti* nesprávné či nepřesvědčivé.

Obiter dictum a sjednocující mechanismy judikatury

Ve vztahu k normativní závaznosti soudních rozhodnutí se jako specifická otázka dále nabízí význam *obiter dicti* s ohledem na fungování sjednocujících mechanismů judikatury vrcholných českých soudů. Konkrétně vystává pochybnost, zda má být věc předložena k rozhodnutí příslušnému sjednocujícímu tělesu i v případě, kdy je zamýšleno odchýlit se od právního názoru dříve vysloveného v podobě *obiter dicti*.

Lze se setkat se dvěma odlišnými přístupy.³³ První přístup – zastávaný ÚS – dovozuje povinnost předložit věc k rozhodnutí plénu pouze v případě, kdy se do vzájemné kolize dostanou nosné důvody rozhodnutí. Sjednocujícího mechanismu proto není třeba využít

tehdy, kdy se ÚS odchyluje od dříve vyjádřeného *obiter dicti*.³⁴ Reprezentantem opačného přístupu je NSS. Ten dovedl pravomoc svého rozšířeného senátu rozhodnout i v situaci, kdy se do vzájemného střetu dostaly nosné důvody rozhodnutí s názory v podobě *obiter dicti*. Skutečnost, že se jedná o kolizi s *obiter dicto*, totiž nemá dle NSS vliv na jeho povinnost „udržovat jednotnou judikaturu a předcházet jejímu možnému rozštěpení“.³⁵ Jiná je však situace v případě, kdy se do vzájemné kolize dostane právní názor, který má být v dané věci vyjádřen jen jako *obiter dicti*, s nosným důvodem dřívějšího rozhodnutí. V této situaci NSS povinnost předložit věc rozšířenému senátu neshledal. Dospěl totiž k závěru, že rozhodnutí rozšířeného senátu by nebylo pro samotné rozhodnutí věci nikterak významné a mělo by pouze akademický význam.³⁶ Lze tedy dovést, že povinnost předložit věc rozšířenému senátu nevzniká ani v případě, kdy se do kolize dostane existující *obiter dictum* s *obiter dicto* zamýšleným.

Vzhledem k někdy obtížné identifikaci, zda určité konkrétní vyjádření *obiter dictum* je či není, lze souhlasit s V. Šimíčkem, že je namísto zaujmout opatrný přístup a při existenci sebemenší pochybnosti v tomto směru věc příslušnému sjednocujícímu tělesu předložit.³⁷ Stejný postup se jeví vhodným i tehdy, kdy dochází k odchýlení od dřívějšího *obiter dicti*, jež mělo svůj základ ve skutkových okolnostech případu a jeho vyjádření nebylo zcela excesivní (tedy je vyargumentované a souvisí s řešenou otázkou, tj. není pouze hypotetické). V takovém případě totiž bude předmětná otázka *pro futuro* důkladně posouzena větším počtem soudců. Výsledkem tak může být kvalitnější a přesvědčivěji odůvodněný závěr, a to ať už v případě přidržení se dosavadního *obiter dicti*, tak i v případě opačném. Naopak u nepřipustných³⁸ *obiter dictorum* se takový postup jeví být zbytečný. V každém případě je však žádoucí známé *obiter dictum* jako existující argument alespoň věcně vypořádat (tj. uvést důvody, proč daný právní názor není správný).

S ohledem na uvedené se zdá vhodné dospět k závěru, že i když *obiter dictum* nevyvolává stejné normativní účinky jako nosné důvody, měly by vrcholné soudy v případě

³³ KÜHN, Role judikatury v českém právu, str. 129.

³⁴ FILIP, J. Komentář k § 23. In: Filip, J. – Holländer, P. – Šimíček, V. *Zákon o Ústavním soudu. Komentář*. 2. vyd., Praha 2007, str. 100; dále např. náleze ÚS ze dne 10. 9. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 27/09, část IV.

³⁵ Usnesení NSS ze dne 26. 8. 2008, č. j. 7 Afs 54/2007-62.

³⁶ Rozsudek NSS ze dne 26. 3. 2008, č. j. 1 Afs 12/2008–103.

³⁷ ŠIMÍČEK, V. *Obiter dictum*. Přednáška v rámci semináře „Odůvodňování soudních rozhodnutí“ na Nejvyšším správním soudě, konaná dne 25. 10. 2018.

³⁸ Srov. část o nepřipustném *obiter dicti* níže.

kolize právního názoru s *obiter dicto*, pokud jeho vyjádření mělo základ ve skutkových okolnostech případu a nebylo excesivní, využít sjednocující mechanismy. Tak by měly postupovat alespoň NS a NSS, neboť to jim i lépe umožní plnit jejich roli sjednocovatelů judikatury. S ohledem na potenciální argumentační význam právního názoru vyjádřeného jako *obiter dictum* a jeho v praxi někdy obtížnou identifikaci lze využití sjednocujícího mechanismu nicméně doporučit i ÚS.

Obiter dictum v kontextu závaznosti v individuální kauze

V kontextu České republiky konečně zbývá posoudit význam *obiter dicti* soudního rozhodnutí ve vztahu závaznosti v rámci individuální kauzy.

Pokud jde v první řadě o závaznost kasační, spíše než rozlišení mezi *obiter dicto* a nosnými důvody je významné určení, co tvoří závazný právní názor vyššího soudu. I zde lze nicméně obdobně aplikovat závěry o argumentačním významu *obiter dicti*. V případě, kdy nebude *obiter dictum* součástí závazného právního názoru, mělo by být jako argument nižším soudem zohledněno a jeho případné nerespektování odůvodněno. To minimálně z praktického důvodu předejít opětovnému zrušení rozhodnutí. Často je totiž *obiter dictum* vyšším soudem uvedeno v situaci, kdy tento pro určitou vadu rozhodnutí nižšího soudu ruší, z důvodu procesní ekonomie však nižší soud upozorní na další zjevné nedostatky.³⁹ Stejně tak by měl své předchozí *obiter dictum* ve stejné věci zohlednit a jeho následování či odchylku zdůvodnit i soud vyšší.

Ve vztahu k závaznosti jakožto vlastnosti právní moci poté rozlišení na nosné důvody a *obiter dictum* nehraje roli. Takovou závaznost totiž pro adresáty rozhodnutí vyvolává pouze výrok daného rozhodnutí,⁴⁰ nikoliv tedy jeho odůvodnění, jehož je *obiter dictum* součástí.

Další potenciál *obiter dicti* v českém právním systému

Význam *obiter dicti* se nevyčerpává pouze v rovině argumentace a otázkou jeho případné závaznosti. *Obiter dictum* totiž, ačkoliv je mu často přikládán „jen velmi úzký, veskrze toliko informační, význam“,⁴¹ působí k vyjasnění určitých nejasných právních otázek. I když toto vyjasnění není definitivní,⁴² může mít vliv na budoucí judikaturu a alespoň částečně ovlivňovat chování subjektů, a působit tak k právní jistotě. *Obiter dictum* totiž může naznačovat, jakým směrem se bude v budoucnu ubírat rozhodovací činnost soudů, zejména pak soudu, který je jeho autorem.⁴³ Uvedení některých skutečností v rámci *obiter dicti* může navíc preventivně působit na chování subjektů i v rámci konkrétní věci.⁴⁴

Obiter dictum je navíc českou teorií⁴⁵ a praxí⁴⁶ chápáno širěji než v zemích *common law*. V České republice tento termín neoznačuje pouze právní názory, nýbrž vše uvedené v rámci argumentace soudu nad rámec nosných důvodů, tedy i vyjádření svojí povahou nepravni. *Obiter dictum* je tudíž chápáno a užíváno jako institut umožňující uvést v soudním rozhodnutí taková vyjádření, pro která by tam jinak nebyl prostor. Často tak dochází k tomu, že soudce určitou část odůvodnění, jejíž uvedení je pro samotné rozhodnutí zjevně nadbytečné, jako „*obiter dictum*“ výslovně označí, resp. uvede slovy „jako *obiter dictum*“.⁴⁷ I když se může uvedené zdát jako zcela zjevné, právě tento potenciál je specifický a pro českou soudní praxi zásadní.

Obiter dictum může v tomto směru posloužit např. k uvedení dalších podpůrných důvodů a utvrdit tak správnost závěru v posuzované věci. To typicky v případě, kdy soud konstatuje, že závěr ve věci by byl stejný i z dalších než v daném případě nosných důvodů, přičemž tyto uvede právě jako *obiter dictum*.⁴⁸ Stejně tak může soud podpořit svůj závěr ve věci tím, že jako *obiter dictum* vypořádá další vznesené námitky, které nebyly pro samotné rozhodnutí „nosné“.⁴⁹ Takové

³⁹ ŠIMÍČEK, *Obiter dictum*; jako příklad lze uvést rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 12. 9. 2018, č. j. 51 A 66/2017-51, body 33 až 40.

⁴⁰ KÚHN, *Role judikatury v českém právu*, str. 103–104.

⁴¹ Rozsudek NSS ze dne 24. 7. 2008, č. j. 2 Afs 67/2008–113.

⁴² Což však s ohledem na normativní účinky není ani v případě vyjasnění otázky nosnými důvody rozhodnutí.

⁴³ ŠIMÍČEK, V. Nepatřičné *obiter dictum* o talárech advokátů. In: *Blog Jiné právo* [online]. 8. 4. 2010. Dostupné na <<http://jinepravo.blogspot.com/2010/04/nepatricne-obiter-dictum-o-talarech.html>>

⁴⁴ Viz např. Rozsudek NSS ze dne 10. 11. 2016, č. j. 7 As 158/2016–69, bod 40.

⁴⁵ HOLLÄNDER, P. Odůvodňování soudních rozhodnutí v České republice. In: Tichý, L. – Holländer, P. – Bruns, A. (eds.). *Odůvodnění soudního rozhodnutí*, Praha 2011, str. 253; rovněž ŠIMÍČEK, *Obiter dictum*.

⁴⁶ Soudy svá nepravni vyjádření jako „*obiter dictum*“ označují, viz jednotlivé příklady soudních rozhodnutí níže.

⁴⁷ Příkladem lze uvést *obiter dictum* NSS v rozsudku ze dne 13. 12. 2017, č. j. Vol. 84/2017-175, jež bylo nejen výslovně označeno, ale i vyčleněno do samostatné části odůvodnění; dále např. rozsudek NS ze dne 30. 10. 2013, sp. zn. 3 Tcu 85/2013.

⁴⁸ Např. usnesení ÚS ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. IV. ÚS 4006/18.

⁴⁹ Např. nálež ÚS ze dne 12. 2. 2019, sp. zn. III. ÚS 2204/17, bod 63; dále např. usnesení ÚS ze dne 11. 4. 2018, sp. zn. II. ÚS 3977/17, bod 20.

obiter dictum může v konečném důsledku zvýšit kvalitu rozhodnutí, či dokonce odstranit případnou vadu a předejít tak zrušení rozhodnutí vyšším soudem.⁵⁰

V rámci *obiter dicti* lze dále obsáhnout vyjádření, jež mohou zefektivnit další vedení řízení. Takové vyjádření je typicky určeno pro nižší soud, jehož rozhodnutí vyšší soud ruší, a upozorňuje jej na další vady, jež se v řízení vyskytly nad rámec těch, pro které je toto rozhodnutí rušeno.⁵¹ *Obiter dictum* může kromě toho působit i jako pomyslný „zdvižený prst“ a upozorňovat či poučovat nižší soudy o některých významných výhradách či skutečnostech.⁵² Jeho uvedení v soudním rozhodnutí tedy může působit k předejití případným pochybením a tím v konečném důsledku i k urychlení soudního řízení.

Další potenciál *obiter dicti* představuje možnost vtípem či vhodným humorným přirovnáním rozhodnutí pro čtenáře „osvěžit“.⁵³ O takové *obiter dictum* se jednalo např. v případě usnesení, kterým Krajský soud v Českých Budějovicích prohlásil volby do Zastupitelstva města Strakonice z roku 2018 za neplatné. V něm závěrem uvedl humornou pasáž, která pro samotný výrok rozhodnutí nebyla nezbytnou, a tudíž představovala *obiter dictum*:

„Budiž tak toto rozhodnutí novou příležitostí pro občany Strakonice a pro politický život v tomto městě, jež se v poslední době přístupem vládnoucí garnitury zúžil vesměs jen na starořímské poskytování zábavy a některých služeb města zadarmo a jež může být nyní probuzen k novému životu, probudí-li se z této letargie i voliči“.⁵⁴

Mnohem významnější je nicméně skutečnost, že *obiter dictum* umožňuje soudu uvést některé myšlenky, které považuje za rozličných důvodů za vhodné v rozhodnutí sdělit. Soud tak může směrem k účastníkům řízení vyjádřit svůj soucit s jejich nelehkou životní situací,⁵⁵ případně je povzbudit či upozornit na další existující možnosti dosažení jimi

sledovaného cíle.⁵⁶ V některých případech by se přitom dalo dokonce hovořit o *obiter dicto* jakožto „životní radě“.⁵⁷

V jiných situacích mohou takto vyjádřené myšlenky soudu směřovat vůči společnosti jako celku a tuto ujišťovat či jí rozhodnutí blíže vysvětlovat. Tak například ve svém nálezu ve věci Melčák ÚS ujistil, že zrušením napačeného ústavního zákona:⁵⁸

„[ÚS] žádným způsobem neomezil právo občanů na výkon jejich volebního práva, neboť jediným důsledkem tohoto kroku [...] je skutečnost, že současná demokraticky ustavená Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky bude vykonávat svoji funkci do konce svého řádného volebního období“.⁵⁹

Obiter dictum konečně umožňuje soudu upozornit na nedostatky v právní úpravě a působit tak zejména na zákonodárce, aby danou oblast legislativně upravil. Tak lze příkladem uvést náleží ÚS, jež varuje před existujícími problémy v oblasti podmíněného propuštění. V něm ÚS pro účely předpovědi páčání další trestné činnosti a hodnocení rizik odsouzených *obiter dictum* navrhl vytvoření objektivního systému, jež by mohl pro soudy představovat pomůcku při stanovování předpovědi vedení řádného života odsouzenými.⁶⁰ Takové „iniciační“ *obiter dictum* může v budoucnu vést až ke změně příslušné právní úpravy.

Lze uzavřít, že *obiter dictum* soudního rozhodnutí má v České republice svůj specifický význam. Jeho obsažení v odůvodnění soudního rozhodnutí proto může mít s ohledem na tento potenciál smysl. Není ho tak vhodné *a priori* podceňovat a zavrňovat.

Vhodnost uvádění pasáží jako *obiter dictum*

Nastíněné širší chápání *obiter dicti* soudních rozhodnutí v České republice vede k tomu, že je *obiter dictum* rozlišováno nejen ve fázi práce s dřívějším soudním rozhodnutím, nýbrž i ve

⁵⁰ Např. rozsudek NSS ze dne 24. 7. 2008, sp. zn. 2 Afs 67/2008.

⁵¹ Např. rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 12. 9. 2018, č. j. 51 A 66/2017-51, body 33–40; dále i rozsudek NSS ze dne 29. 4. 2014, č. j. 5 Azs 18/2014-31, jež upozorňuje na to, co vše by měl nižší soud v dalším řízení posoudit.

⁵² Viz např. usnesení ÚS ze dne 29. 11. 2017, sp. zn. I. ÚS 3218/17, bod 5, v němž ÚS podanou ústavní stížnost odmítl, současně však uvedl: „stěžovatel má ve své argumentaci v zásadě pravdu a rovněž jeho odkaz na judikáty Ústavního soudu je případný. Pokud by byl dotčen zájem více osob nebo pokud by docházelo ze strany obecných soudů i nadále k takovému postupu, spoléhaje snad právě na bagatelnost přiznávaných částek, musel by Ústavní soud přistoupit k rušení takových rozhodnutí.“

⁵³ Lze opětovně odkázat na náleží ÚS ze dne 31. 1. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 24/07, bod XI/c odůvodnění.

⁵⁴ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 20. 11. 2018, č. j. 52 A 16/2018-195.

⁵⁵ Např. náleží ÚS ze dne 8. 11. 2018, sp. zn. I. ÚS 1099/18, bod IV. odůvodnění. ÚS v kontextu (ne)možnosti využít kryokonzervované spermie zemřelého k umělému oplodnění stěžovatelky alespoň ujistil, že si je vědom její velmi citlivé životní situace.

⁵⁶ Např. usnesení ÚS ze dne 13. 2. 2018, sp. zn. IV. ÚS 1185/17.

⁵⁷ Tak např. ve svém usnesení ze dne 20. 2. 2018, sp. zn. IV. ÚS 3182/17, ÚS uvedl, že: „rodiče by měli upřít veškeré své úsilí k tomu, aby se situace v rozpadlé rodině zklidnila – jedině to bude v zájmu jejich nezletilých dětí. Zklidnění rozhodně nedocílí opakovaným podáváním návrhů všeho druhu, nebo dokonce páčáním trestné činnosti.“

⁵⁸ Ústavní zákon č. 195/2009 Sb., o zkrácení pátého volebního období Poslanecké sněmovny.

⁵⁹ Náleží ÚS ze dne 10. 9. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 27/09, část VIII. nálezu.

⁶⁰ Náleží ÚS ze dne 28. 11. 2018, sp. zn. II. ÚS 482/18, bod 39, jakož i následně bod 60.

stadiu přípravy odůvodnění. Jak bylo naznačeno, české soudy často určitou část rozhodnutí přímo jako *obiter dictum* označí a využijí jeho uvedení ke sdělení nejen právních názorů, ale i dalších neprávních vyjádření. Oproti Anglii a Walesu⁶¹, kde je smyslem *obiter dicti* jeho odlišení zpětně ve fázi nakládání s předěšlým rozhodnutím, tak v České republice zřetelněji vyvstává otázka, zda a kdy je záměrné uvedení *obiter dicti* v soudním rozhodnutí vhodné.

Případy vhodného užití v rozhodnutí

Obsažení *obiter dicti* v rozhodnutí může být v mnoha situacích vhodné. Příkladem lze uvést rozhodnutí ÚS o ústavní stížnosti ve věci náhrady škody za tragickou smrt syna stěžovatelů. Ústavní stížnost sice byla ÚS odmítnuta, ten však uvedl, že: „vnímá lidský rozměr celého případu a tragičnost úmrtí nezletilého syna stěžovatelů. Jakkoliv není důvodu nevěřit, že stěžovatelé svého syna milovali a nechťeli mu žádným způsobem ublížit, soucit s jejich smutkem, bolestí či frustrací nemůže nikterak zastínit skutečnost, že stěžovatelé neunesli v předmětném řízení důkazní břemeno“.⁶²

Uvedení soucitného *obiter dicti* v takových případech nejenže je neškodné, naopak může být žádoucí. Stejný závěr lze – za předpokladu, že se soud vyhne dále uvedeným rizikům – v obecné rovině uvést i v případě *obiter dicti* povzbuzujícího a humorného.

S ohledem na svůj potenciální význam se v obecné rovině zdá rovněž vhodné využít *obiter dictum* za účelem poukázání na další hrozící vady a tím urychlení a zefektivnění dalšího řízení, bližšího vysvětlení rozhodnutí, stejně jako v případě utvrzení správnosti závěrů soudu uvedením dalších podpůrných argumentů, příp. vypořádáním zbývajících vznesených námitek. Tak například ve svém zrušujícím rozsudku Krajský soud v Českých Budějovicích vhodně upozornil žalovaného na další ve správním řízení vzniklé vady, čímž přispěl k tomu, že se příslušný správní orgán může těchto vad v dalším řízení vyvarovat.⁶³

K obdobnému závěru dospěl V. Šimíček. Ten jako druh vhodného užití *obiter dicti* navíc uvádí i vyjádření mentorující.⁶⁴ Lze souhlasit,

že v některých případech může být poučení určené nižším soudům velice vhodné (např. tehdy, když je určité pochybení mezi nižšími soudy rozšířené); na druhou stranu by však měl být soud rovněž zdrženlivý a vyhnout se rozsáhlému „mentorování“ při pouze málo závažných pochybeních.

Jako žádoucí se může v některých situacích jevit i *obiter dictum* jakožto širší „forma komunikace“. Umožňuje totiž upozornit na v praxi se vyskytující problémy a iniciovat za účelem jejich odstranění příslušné legislativní změny. Příkladem takového užití *obiter dicti* v rozhodnutí může být např. rozsudek NSS upozorňující na systémové vady správního soudnictví.⁶⁵

Pokud jde o další *obiter dicta*, zejména řešící *pro futuro* právní otázky, vhodnost jejich uvedení bude nutně posoudit *ad hoc*. Zřejmě bude záležet především na tom, nakolik je takové vyjádření soudu spojeno s posuzovanou věcí a jak důkladně byla daná otázka zvážena a vyargumentována. Uvedení názorů na právní otázky, jež v daném řízení vyvstaly, resp. poukaz na okolnosti, za kterých by soud posoudil danou otázku odlišně, bude zřejmě vhodnější než v situaci, kdy takový názor soudu není s předmětnou věcí dostatečně spjat.

Hrozící rizika a nevhodné užití v rozhodnutí

S uváděním *obiter dicti* v soudním rozhodnutí jsou však současně spojena určitá rizika. Předně je třeba uvést, že obsažení *obiter dicti* v rozhodnutí by nemělo být v rozporu s ústavními požadavky. Nevhodné proto bude například vyjádření soudu, jež by mohlo narušit rovnost mezi účastníky řízení a působilo jednomu z nich újmu.⁶⁶ Rovněž nebude vhodné ani takové *obiter dictum*, které překračuje meze slušnosti a přiměřenosti, to například v situaci nemístného vtípu, přirovnání či vulgarity. Taková vyjádření v soudním rozhodnutí totiž nejenže jsou nevhodná, nýbrž mohou v krajním případě dokonce naplnit znaky kárného provinění.⁶⁷

Jak dále upozorňuje Z. Kühn, hrozícím rizikem je rovněž pouhé „utroušení“ *obiter dicti* v rozhodnutí, aniž by byla daná otázka soudem blíže posouzena a vyjádřený názor

⁶¹ To, co bude ze soudního rozhodnutí z hlediska soudního precedentu relevantní, řeší již samotná doktrína precedentu tím, že od *rationis decidendi* odlišuje právě *obiter dictum*, jemuž přisuzuje význam pouze v rovině přesvědčivosti.

⁶² Usnesení ÚS ze dne 19. 12. 2017, sp. zn. IV. ÚS 3383/17, bod 41.

⁶³ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 20. 11. 2018, č. j. 52 A 16/2018–195, body 33–40.

⁶⁴ Srov. ŠIMÍČEK, *Obiter dictum*.

⁶⁵ Rozsudek NSS ze dne 21. 4. 2005, sp. zn. 2 As 53/2004.

⁶⁶ Např. v podobě nepatřičné „rady“ některému z účastníků řízení.

⁶⁷ Za situace, kdy by tak soudce zaviněně narušil důstojnost soudcovské funkce nebo ohrozil důvěru v nezávislé, nestranné, odborné a spravedlivé rozhodování soudů. Srov. § 87 zák. č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích.

dostatečně vyargumentován.⁶⁸ Jak totiž připomíná D. Kosař, soudce nemusí být při psaní *obiter dicti* stejně opatrný jako v případě psaní nosných důvodů, přičemž *obiter dictum* dle něj „rozměňuje argumentaci [...] a činí rozhodnutí méně přesvědčivým“.⁶⁹

Lze souhlasit, že „utroušení“ *obiter dicti* bez dostatečného posouzení a vyargumentování je rizikové. J. Komárek totiž výstižně podotýká, že toto může u dalších účastníků vyvolávat očekávání, že bude soud v budoucích věcech postupovat stejně.⁷⁰ Užití zamýšleného *obiter dicti* v rozhodnutí by proto mělo být soudem vždy předem dostatečně zváženo a zdůvodněno. Na druhou stranu se však zdá vhodné alespoň upřesnit názor D. Kosaře, že *obiter dictum* činí rozhodnutí méně přesvědčivým. I když může tento důsledek nastat, není samozřejmý. V mnoha situacích může být naopak soudní rozhodnutí v důsledku užití *obiter dicti* přesvědčivější (např. v případě „utvrzujícího“ *obiter dicti*, jež uvádí další důvody ve prospěch správnosti výroku).

Dalším hrozícím rizikem, před kterým varuje T. Pecina, je uvedení *obiter dicti* nejasného a nesrozumitelného, tedy takového, jež místo odstraňování pochybností o právu tyto naopak vytváří.⁷¹ V. Šimíček pak konečně upozorňuje, že by se soudce měl zdržet uvedení *obiter dicti* rovněž v případech, kdy by toto učinilo jeho rozhodnutí vnitřně rozporné, jakož i tehdy, kdy by mohlo založit podjatost soudce.⁷² Lze souhlasit, že i těmto rizikům by se bezpochyby měl soudce při uvádění *obiter dicti* v rozhodnutí vyvarovat.

Všechna uvedená rizika by tudíž měla být soudcem před obsažením zamýšleného vyjádření jako *obiter dicti* v rozhodnutí zvážena za účelem předejít souvisejících negativních důsledků. V některých případech bude přitom stačit zamýšlené *obiter dictum* lépe vyargumentovat, jindy jej přizpůsobit, někdy však bude žádoucí jej zcela vynechat. V opačném případě totiž může soudci hrozit sankce, a to ať už v podobě zrušení daného rozhodnutí,⁷³ jeho vyloučení z dalšího rozhodování věci pro podjatost, tak i v podobě shledání

kárného provinění či morálního nebo odborného odsouzení a kritiky.

Nepřípustné *obiter dictum*

Nad rámec obecně hrozících rizik lze poukázat na dvě situace, ve kterých se užití *obiter dicti* jeví být nepřípustné. V první řadě se jedná o případ, kdy soud vynáší procesní rozhodnutí, jako *obiter dictum* nicméně „vyřeší“ věc samu. Příkladem může být usnesení ÚS ve věci advokátních talárů, kdy byl návrh na zrušení § 17a zákona o advokacii s odkazem na nedostatek aktivní legitimace navrhovatele odmítnut, jako *obiter dictum* však byly vypořádány některé věcné námitky.⁷⁴ Dalším příkladem je rozsudek NSS ve věci prezidentských kandidátních listin, v němž byl z důvodu nedostatku aktivní legitimace navrhovatele návrh odmítnut, v podobě rozsáhlého *obiter dicti* nicméně NSS spornou otázku v podstatě vyřešil.⁷⁵

Že není takové *obiter dictum* přípustné, konstatoval (ač vzhledem k odmítacímu usnesení rovněž jako *obiter dictum*) i ÚS. Uvedením *obiter dicti* v rozsudku ve věci prezidentských kandidátních listin dle něj NSS vybočil „z mezí soudního rozhodování a vstoupil na pole úvah, které soudní moci v dané procesní situaci nepřísluší.“⁷⁶ ÚS tedy předmětnou praxi odsoudil, blíže se jí ale nezabýval. Ve svém pozdějším usnesení ve věci ústavnosti vyhlášení nouzového stavu v roce 2021 se nicméně přesně tohoto prohřešku sám dopustil, když většina pléna v procesním odmítacím usnesení v podstatě dospěla k závěru o neústavnosti.⁷⁷

Ačkoli pro takový postup může jistě hovořit potřeba důrazného apelu, že i ve stavech nouze je nutné postupovat v souladu s ústavním pořádkem, jeví se vhodné setrvat při závěru, že „meritorní“ *obiter dictum* do čistě procesních rozhodnutí nepatří. Soudní moc totiž v dané situaci nebyla procesními předpisy povolána k autoritativnímu vyjasnění předmětné právní otázky. Tento důvod ve svém odlišném stanovisku k rozsudku NSS ve věci prezidentských kandidátních listin blíže, a velice výstižně, rozvedl soudce M. Vyborný:

⁶⁸ KÜHN, O velkých senátech a judikatorních odklonech vysokých soudů, str. 40–41.

⁶⁹ KOSAŘ, D. Komentář k článku „Temporální působení práva Společenství ad absurdum?“ ze dne 12. 3. 2008, 04:30 hod. In: *Blog Jiné právo* [online]. 11. 3. 2008. Dostupné na <<http://jinepravo.blogspot.com/2008/03/temporalni-psoben-prva-es-ad-absurdum.html>>

⁷⁰ KOMÁREK, J. Komentář k článku „Temporální působení práva Společenství ad absurdum?“ ze dne 11. 3. 2008, 19:41 hod. In: *Blog Jiné právo* [online]. 11. 3. 2008. Dostupné na <<http://jinepravo.blogspot.com/2008/03/temporalni-psoben-prva-es-ad-absurdum.html>>; jak k tomu autor navíc blíže podotýká: „proč by to jinak soud do svého odůvodnění uváděl?“

⁷¹ PECINA, T. Komentář k článku „Hod tam ještě obíčko!“ ze dne 14. 4. 2008, 16:59 hod. In: *Blog Jiné právo* [online]. 11. 3. 2008, a autorem tam uvedený náleží ÚS ze dne 12. 1. 2005, sp. zn. III. ÚS 441/04. Dostupné na <<http://jinepravo.blogspot.com/2008/04/ho-tam-jet-obko.html>>

⁷² ŠIMÍČEK, *Obiter dictum*.

⁷³ Např. pro jeho nesrozumitelnost, vnitřní rozpornost či zásah do ústavně zaručených práv. V úvahu připadá i shledání vyšším soudem, že užití *obiter dicti* v rozhodnutí bylo v daném případě „nepřípustné“, srov. dále.

⁷⁴ Usnesení ÚS ze dne 6. 1. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2457/09, část odůvodnění uvedena pod bodem III.

⁷⁵ Rozsudek NSS ze dne 13. 12. 2017, č. j. Vol. 84/2017-175, body 70–97.

⁷⁶ Usnesení ÚS ze dne 3. 1. 2018, sp. zn. Pl. ÚS 46/17, bod 11.

⁷⁷ Usnesení ÚS ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 12/21, bod 22.

„[K] úvahám zde přednášeným neměl [NSS] žádný rozumný důvod a už vůbec ne procesní prostor, neboť ten nutně byl uzavřen právě v důsledku úvahy, na jejímž základě byl návrh odmítnut. [...] [kde] není (oprávněný) žalobce, nemůže být ani soudce; neměl jím proto být ani v projednávané věci. [...] Většina rozhodujícího senátu však neodolala pokušení přece jen se soudcem v této věci stát a alespoň, údajně na okraj, mimochodem (*obiter dictum*), ve skutečnosti však do budoucna (a dle většinového přesvědčení snad závazně), postoj k argumentaci stěžovatelky výslovně vyjádřit a prejudikovat.“⁷⁸

Proti uvádění meritorních *obiter dictorum* v procesních rozhodnutích hovoří i další důvody. Tato *obiter dicta* totiž mohou nevhodně naznačit, jak bude o věci samé určitý soudce (či většina pléna) v budoucnu hlasovat. S tím rovněž souvisí, že jejich uvedení může ovlivnit i budoucí rozhodování samotného soudu, neboť příslušný návrh, např. na zrušení určité části zákona, nemusí být v důsledku jejich obsažení v procesním rozhodnutí kupříkladu vůbec podán.⁷⁹ Jak bylo navíc uvedeno, užití *obiter dicti* konečně obnáší i riziko, že daný právní názor není soudem dostatečně důkladně posouzen a odůvodněn. Právě v procesních rozhodnutích přitom může být meritornímu *obiter dicti* věnován pouze velmi omezený prostor. Nedůsledné vyargumentování dosaženého právního závěru, jenž navíc může mít značné praktické důsledky (např. fakticky [ne]ústavnost vyhlášení nouzového stavu), přitom může snižovat jeho přesvědčivost a tím i legitimitu.⁸⁰ Obsažení meritorního *obiter dicti* v čistě procesním rozhodnutí tak není vhodné.

Za druhé, uvedení vyjádření jako *obiter dictum* se zdá být nevhodné rovněž v situaci, kdy svým významem zastihuje nosné důvody rozhodnutí, aniž by však byl takto vyjádřený názor soudu s projednávanou věcí dostatečně spjat. Ačkoliv mohou být taková *obiter dicta* zajisté právně významná, lze jejich uvedení považovat vzhledem k jejich hypotetičnosti za excesivní.

Příkladem takto nevhodného vyjádření soudu může být již zmíněný konkursní nález

stran postavení lidskoprávních smluv v českém právním řádu.⁸¹ I když by se mohlo na první pohled zdát přirovnání tohoto *obiter dicti* J. Filipem k „vodíkové pumě“⁸² jako přehnané, lze s ním po bližší úvaze v podstatě souhlasit. Tato část nálezu by si totiž bezesporu zasloužila, jak tento autor podotýká, „podstatně obsáhlejší odůvodnění toho, co tam je, a zejména proč to tam je“.⁸³

Nad rámec kritiky J. Filipa lze navíc doplnit, že užití *obiter dicti* takového významu v situaci, kdy k tomu nemá soud dostatečný základ ve skutkovém stavu případu, by šlo analogicky připodobnit k situaci věcně nesouvisějícího „přílepku“ k zákonu, jenž svým významem značně převyšuje význam zákona, ke kterému byl „přilepen“. Až absurdně v tomto kontextu působí, že ÚS na jednu stranu vnímá praxi „zákonných přílepků“ jako protiústavní,⁸⁴ na druhé straně se však sám nezdráhá jako *obiter dictum* svých rozhodnutí vyjadřovat zcela zásadní a s danou věcí nedostatečně související právní úvahy, jako tomu je právě v případě *obiter dicti* konkursního nálezu.

Lze tak uzavřít, že i v situaci, kdy *obiter dictum* svým významem zcela zastihuje nosné důvody daného rozhodnutí, přičemž není s posuzovanou věcí nikterak spjata, je excesivní, a jeho uvedení v rozhodnutí proto není vhodné.

Zhodnocení otázky vhodnosti

Někteří čeští soudci záměrně obsažení vyjádření v podobě *obiter dicti* v soudním rozhodnutí razantně odmítají, jiní jej naopak užívají ve svých rozhodnutích pravidelně.⁸⁵ S ohledem na uvedené lze konstatovat, že ani jeden přístup není ideální. Pokud soudce *a priori* odmítá *obiter dictum* používat, ochuzuje se o jeho potenciál, především pak v situacích, kdy by jeho uvedení v rozhodnutí bylo velice vhodné, či dokonce žádoucí.⁸⁶ Na druhou stranu však, jak správně upozorňuje M. Bobek, je problematické, pokud soudce mylně předpokládá, že si může do svého rozhodnutí jako *obiter dictum* napsat cokoliv, neboť je to přece jen a pouze nezávazné „obíčko“.⁸⁷ Může se totiž ukázat, že vyjádření zamýšlené jako

⁷⁸ Odlišné stanovisko M. Výborného k usnesení NSS ze dne 13. 12. 2017, č. j. Vol 84/2017–175, body 3–4.

⁷⁹ ŠIMÍČEK, V. Nepatřičné *obiter dictum* o talárech advokátů. In: *Blog Jiné právo* [online]. 8. 4. 2010; takové *obiter dictum* autor výstižně přirovnává k „prozrazení konce detektivky“.

⁸⁰ Srov. např. odlišné stanovisko J. Filipa k usnesení ÚS ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 12/2, v němž je výstižně poukázáno na absenci jakéhokoli bližšího odůvodnění daného *obiter dicti* k ústavnosti vyhlášení nouzového stavu.

⁸¹ Nález ÚS ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01, část VII. nálezu.

⁸² FILIP, J. Nález č. 403/2002 Sb. jako rukavice hozená ústavodárci Ústavním soudem. *Právní zpravodaj: časopis pro právo a podnikání*, 2002, roč. 3, č. 11, str. 11 a tam uvedené důvody nevhodnosti tohoto vyjádření.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ Srov. např. nález ÚS ze dne 15. 2. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 77/06.

⁸⁵ ŠIMÍČEK, *Obiter dictum*. Podle autora jsou důvody pro užívání *obiter dicti* rozličné, svoji roli přitom může hrát i dosahování kompromisu při rozhodování věcí v soudních senátech.

⁸⁶ Typicky *obiter dicti* poukazujícího na další zjevné vady za účelem urychlení a zefektivnění řízení.

⁸⁷ BOBEK, M. Ratio, *obiter*, precedent: jak skutečně fungují? *Soudní rozhledy*, 2013, roč. 19, č. 6, str. 206.

„pouhé“ *obiter dictum* je ve skutečnosti součástí nosných důvodů.⁸⁸ Zejména by však měl být soudce s ohledem na uvedená rizika v některých případech zdrženlivý a někdy pak rovnou raději pomyslně „mlčet“.

Jako nejvhodnější se proto jeví kompromisní zdrženlivý přístup, umožňující uvést zamýšlené *obiter dictum* v odůvodněných situacích, současně však zohledňující hrozící rizika. Institut *obiter dicti* tak lze užít např. k vyjádření soucitu nebo povzbuzení účastníků, upozornění na další hrozící vady a tím urychlení a zefektivnění řízení či iniciování legislativních změn, bližšímu vysvětlení rozhodnutí, či za účelem utvrzení správnosti závěrů uvedením dalších podpůrných argumentů. Nadbytečné právní úvahy, jež ale mají základ ve skutkovém stavu případu, poté sice budou obecně přípustné, soudce by však měl vždy předem zvážit nezbytnost a vhodnost obsažení takových vyjádření v soudním rozhodnutí a zohlednit, zda dané *obiter dictum* neučiní jeho rozhodnutí nepřehledným, nesrozumitelným, vnitřně rozporným, zda soudce nenaplní jeho užitím znaky kárného provinění, jakož i zda jeho důsledkem nemůže být vyloučení z dalšího řízení pro podjatost či až zrušení rozhodnutí. V některých případech, jako jsou rozhodnutí čistě procesní, se pak uvedení *obiter dicti* řešícího meritum dané věci zdá být obecně nepřípustné. Stejný závěr platí i o uvádění hypotetických právních názorů, zcela nesouvisejících s posuzovanou věcí. V takových situacích by se soudy měly užít *obiter dicti* varovat v zásadě vždy.

Závěrečné vyhodnocení: místo a funkce v českém právním systému

Vzhledem k neexistenci doktríny precedentu v českém právním systému vyvstává otázka, zda je přejímání označení *obiter dictum* vhodné a zda zde má uvedený institut svoji funkci, či naopak dochází ke zcela nepotřebnému odlišování určité části českých soudních rozhodnutí.

Na nevhodnou praxi osvojování institutů z *common law* – jako je *ratio decidendi* či právě *obiter dictum* – poukazují M. Bobek a Z. Kühn. Ti upozorňují, že jejich uplatňování a přejímání související terminologie do českého

právního systému není s ohledem na odlišnou práci se soudními rozhodnutími a význam judikatury v České republice zcela vhodné.⁸⁹ M. Bobek nicméně připustil, že i přesto mohou tyto instituty v budoucnu český právní systém obohatit a najít zde své uplatnění.⁹⁰

S ohledem na v článku zjištěné poznatky lze argumentovat, že *obiter dictum* svoje specifické místo a funkci v českém právním systému již má. O tom v prvé řadě svědčí skutečnost, že je v praxi českými soudy hojně užíváno, odlišováno od nosných důvodů rozhodnutí, jakož mu je i přikládán odlišný význam.⁹¹ Důležitý je ale především fakt, že i bez ohledu na samotný termín „*obiter dictum*“ vyvstává rovněž v České republice otázka, jakou mají vyjádření soudu uvedená nad rámec nutného povahu a význam, resp. zda jsou jejich povaha a význam rozdílné od těch vyjádření, která jsou pro samotné rozhodnutí nezbytná a nosná. Tuto otázku přitom nevyvolává doktrína precedentu, nýbrž nutnost „správné“ práce se soudními rozhodnutími v kontextu významu, který je jim v českém právním systému přikládán. To platí především ve vztahu k obecné závaznosti nálezů ÚS, normativním účinkům ustálené judikatury českých soudů a fungování sjednocujících mechanismů vrcholných soudů.

Odlišení *obiter dicti* od zbytku rozhodnutí umožňuje předně reagovat na uvedení takových vyjádření v soudních rozhodnutích, která jsou v podstatě nadbytečná a někdy až excesivní. Tak například odlišení *obiter dicti* od nosného odůvodnění u nálezů ÚS umožňuje nepřiznat excesivním a zcela nesouvisejícím vyjádřením ÚS účinky obecné závaznosti, jež jinak vyplývají z čl. 89 odst. 2 Ústavy. Stejně tak umožňuje pojednat o otázce, co by v rozhodnutí mělo být uváděno a co naopak nemělo, resp. v jakých případech lze vyjádření jdoucí nad rámec nutného v odůvodnění uvést. Obsažení *obiter dicti* v soudním rozhodnutí tak může být v některých situacích nevhodné či nepřípustné, a proto až důvodem pro zrušení takového rozhodnutí.

Samotné *obiter dictum* v českém pojetí má navíc svůj specifický význam a širší potenciál. Umožňuje totiž soudu uvést v rozhodnutí některé myšlenky, pro které by tam jinak nebyl prostor. Taková vyjádření mohou být

⁸⁸ Až aplikační praxe totiž ukáže, jaká část rozhodnutí představuje *obiter dictum*, viz např. rozsudek NSS ze dne 24. 7. 2008, č.j. 2 Afs 67/2008-112, část IV. a) odůvodnění.

⁸⁹ BOBEK, M. – KÜHN, Z. Úvodem. In: Bobek, M. – Kühn, Z. a kol. *Judikatura a právní argumentace*. 2. vyd., Praha 2013, str. 20.

⁹⁰ BOBEK, M. *Ratio, obiter, precedent: jak skutečně fungují?*, str. 208.

⁹¹ Ponecháme-li stranou značnou neukotvenost a nejednotnost přístupu soudů k problematice *obiter dicti*. Jednotlivé charakteristiky a vlastnosti v České republice se zdají být spíše důsledkem živelného vývoje, jakož i snahy přizpůsobit institut podmínkám a požadavkům českého právního systému a soudní praxe. Tyto přístupy jsou však různé, včetně nepatřičných vyjádření vycházejících automaticky z poznatků a závěrů anglické a americké právní doktríny. Blíže k charakteristikám *obiter dicti* v anglicko-českém srovnání viz BOHÁČEK, L. *Obiter dictum* soudních rozhodnutí: základní východiska a charakteristiky v anglicko-českém srovnání. *Jurisprudence*, 2021, č. 3.

v některých případech velice vhodná a žádoucí; to např. v situaci, kdy v důsledku jejich uvedení dojde k utvrzení závěru či zefektivnění řízení. Stejně tak může uvedení právního názoru v podobě *obiter dicti* odstraňovat pochybnost o správnosti výkladu určité právní normy a působit tak do budoucna k právní jistotě.

V tomto kontextu může být *obiter dictum* významné rovněž pro účastníky řízení před soudy, neboť jej lze využít v jejich argumentaci. Některá *obiter dicta* jsou v praxi navíc považována za velice významná, jejich argumentační síla proto může být značná. I když *obiter dictum* zřejmě nevyvolává stejné normativní účinky jako nosné důvody rozhodnutí, s ohledem na svůj značný argumentační význam vyvolává účinky v podstatě kvazinormativní. Důsledkem je, že oproti normativnímu působení ustálené judikatury nemusí být každé existující *obiter dictum* rozhodujícím soudem reflektováno. S ohledem na skutečnost, že představuje určitý argument ve prospěch konkrétního řešení určité právní otázky, je nicméně jeho věcné zvážení v některých situacích žádoucí. Tak tomu je nejen v případě, kdy je jím před soudem přímo argumentováno, ale i tehdy, kdy se jedná o všeobecně známé *obiter dictum*, jež je pro řešení právě posuzované věci relevantní. V takovém případě totiž představuje pro soud známý a relevantní argument, jenž by měl být zohledněn a věcně vypořádán.

Obiter dictum nicméně postrádá účinky obecné závaznosti ve smyslu čl. 89 odst. 2 Ústavy. Pokud tedy ÚS vysloví ve svém nálezu určitý právní názor jako *obiter dictum*, není tento obecně závazný „pro všechny orgány a osoby“. Přesto ale může jít alespoň o argument stran výkladu právní normy (resp. určitého způsobu zaplnění mezery v právu) v uvedeném kvazinormativním smyslu. Soudy rozhodující pozdější případy by tedy měly takové právní názory, např. ty uvedené v již několikrát zmíněném konkursním nálezu a týkající se postavení lidskoprávních smluv v českém právním řádu, přinejmenším reflektovat a důvod jejich případného nenásledování přesvědčivě a věcně odůvodnit.

Odlišení nosných důvodů a *obiter dicti* je konečně důležité i z hlediska fungování sjednocujících mechanismů judikatury vrcholných českých soudů. Jak bylo uvedeno, může být sporné, zda je pro vrcholné soudy nutné předložit věc sjednocujícímu tělesu v případě,

že dojde ke konfliktu nosných důvodů s dříve vyjádřeným názorem v podobě *obiter dicti*.

Obiter dictum tedy v českém právním systému nese značný potenciál a jeho uvedení v soudním rozhodnutí může být v mnoha případech vhodné. Současně však existují rizika, jež by měla být při jeho obsažení v soudním rozhodnutí zohledněna. V opačném případě totiž hrozí některé nepříznivé důsledky. Soudce by proto měl vždy předem zvážit nezbytnost a vhodnost uvedení zamýšleného vyjádření v soudním rozhodnutí a zejména zohlednit, zda dané *obiter dictum* neučiní jeho rozhodnutí nepřehledným, nesrozumitelným, vnitřně rozporným, zda soudce nenaplní jeho užitím znaky kárného provinění, jakož i zda jeho důsledkem nemůže být vyloučení z dalšího řízení pro podjatost či až zrušení soudního rozhodnutí. V některých případech, jako jsou rozhodnutí čistě procesní, je poté uvedení *obiter dicti* řešícího meritum věci obecně nepřijatelné. Stejný závěr platí i o uvádění hypotetických právních názorů, jež zcela nesouvisejí s posuzovanou věcí.

S ohledem na tyto charakteristiky a praktické důsledky lze uzavřít, že i kdyby nebylo označení „*obiter dictum*“ do českého právního systému vneseno, otázka povahy, významu a vhodnosti užití vyjádření, jejichž obsažení v soudním rozhodnutí není nezbytně nutné, by stejně v kontextu českého práva vyvstala. Vyjádření soudů jdoucí nad rámec nutného by totiž v rámci odůvodnění českých soudních rozhodnutí existovala bez ohledu na to, zda by se pro ně vžil a užíval termín „*obiter dictum*“, či nikoliv. Jejich odlišení od nosných důvodů si přitom žádá samotná práce se soudními rozhodnutími v kontextu jim v České republice přisuzovaného významu. Zdá se proto, že převzetí *obiter dicti* – a jeho odlišování jako jedné z částí odůvodnění soudního rozhodnutí – tyto otázky fakticky pouze zastřešilo, příp. jejich řešení umocnilo,⁹² poskytlo jim terminologické pojmenování a umožnilo na ně odpovídajícím způsobem reagovat.

Jako takové je *obiter dictum* v českém právním systému v praxi se vyskytující institut, který zde s ohledem na svůj význam a značný potenciál má svoje místo a specifickou funkci. Ta se současně liší od běžného chápání *obiter dicti* v zemích *common law*. Vědomí si existence tohoto institutu, jeho odlišné povahy a specifického významu těchto vyjádření ve vztahu k nosným důvodům soudního rozhodnutí je proto nanejvýš vhodné a žádoucí.

⁹² Dalo by se např. uvažovat, zda v důsledku přebírání institutu *obiter dicti* nedochází s odkazem na jeho povahu a význam, který má v systémech *common law*, k jeho nadužívání v praxi.